

KUR'ÂN'IN ANLAŞILMASINA YÖNELİK BİR MANA VE MAHİYET ANALİZİ: TEYSİRÜ'L-KUR'ÂN

A Meaning and Content Analysis for Understanding the Qur'ân: Teysiru'l-Qur'ân

İsa KANİK

Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye
Assist. Prof., Kirsehir Ahi Evran University Faculty of Islamic Sciences Department of Basic Islamic Sciences Department of of Hermeneutics, Kirsehir, Turkey
✉ isakanik_77@hotmail.com <https://orcid.org/0000-0003-4338-7834>

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 20.06.2021
Kabul Tarihi / Accepted: 31.10.2021
Yayın Tarihi / Published: 15.12.2021

 Atıf / Cite as: Kanik, İsa. "Kur'ân'ın Anlaşılmasına Yönelik Bir Mana ve Mahiyet Analizi: Teysirü'l-Kur'ân". *Mütefekkir* 8/16 (2021), 53-77. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.1034466>

 Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Sciences, 68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

 İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

KUR'ÂN'IN ANLAŞILMASINA YÖNELİK BİR MANA VE MAHİYET ANALİZİ: TEYSİRÜ'L-KUR'ÂN

Öz

Kur'ân, bazı âyetlerinde kendisinin açık ve anlaşılır bir kitap olduğunu bildirmektedir. İnsanların Kur'ân'ı anlama düzeylerinin birbirinden farklılığı doğal bir durumdur. Kur'ân'ın ilk ve öncelikli muhatabı Hz. Peygamber'in, bütün Kur'ân'ı tebliğ etmekle birlikte bir kısım âyetlerini de tefsir ettiği nakledilmektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in vefatı sonrasındaki siyasi, içtimai ve ilmi değişimler Kur'ân'ın doğru anlaşılması sorununu gündeme getirmiştir. Hicrî ikinci ve üçüncü asırlardan itibaren de Kur'ân'ın tefsiri ve onu doğru anlamının metodunu derleyen eserler yazılmıştır. Kur'ân'ın açık ve kolay anlaşılır bir kitap olduğu, insanların anlaması için kolaylaştırıldığı bizzat Kur'ân'ın kendisi tarafından mükerreren altı çizilen bir konudur. Bununla birlikte Kur'ân'ın nüzüünden günümüze yaklaşım ve yöntemleri bakımından farklı anlama ve yorumlama çabalarının olduğu da bir gerçektir. İnsanların ilmî birikimleri, yetenekleri, zekâ ve tecrübeleriyle orantılı olarak zaman içerisinde tefsir literatürü giderek genişlemiştir. Öncelikle cüz'î alanda başlayıp lügavî, mezhebî, işârî, kronolojik vb. yaklaşımlarla Kur'ân'ın bütün âyetlerini kapsayacak noktaya gelen tefsir çalışmaları, bu bağlamda Kur'ân'da farklı lafızlarla tekrarlanan "تيسير القرآن/teysîrü'l-Kur'ân" mevzuunun irdelenmesini önemli hâle gerektirmektedir. Bu nedenle çalışmamız kapsamında mezkûr kavramın mana ve mahiyeti, bağlamı, epistemolojik imkânı ve anlama ile ilişkisi gibi konulara değinilmektedir. Buradan hareketle Kur'ân'ın anlaşılması meselesiyle de ilgisi olan konunun müfessirler tarafından nasıl yorumlandığı incelenmiş, farklı hikmetleri ve yönleri olan kolaylaştırmanın ilâhî bir nimet olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Teysîrü'l-Kur'ân, Kur'ân'ın Anlaşılması, Bağlam.

A Meaning and Content Analysis for Understanding the Qur'ân: Teysîrü'l-Qur'ân

Abstract

The Qur'ân states in some of its verses that it is a clear and understandable book. It is a natural situation that people's levels of understanding the Qur'ân are different from each other. It is reported that Prophet Muhammad, the first and foremost addressee of the Qur'ân, conveyed the whole Qur'ân and interpreted some of its verses. Political, social, scientific, and cultural changes especially after the period of Prophet Muhammad brought up the problem of understanding the Qur'ân correctly. From the second and third centuries, A.H. tafsir books have been written to understand the Qur'ân. The subject that is underlined over and over in the Qur'ân is that it is a clear and easily understandable book. It is made easy for people to understand. However, it is a fact that there are different understanding and interpretation efforts in terms of the approach and methods from the revelation of the Qur'ân to the present day. The tafsir literature has gradually expanded over time in direct proportion to the scientific knowledge, abilities, intelligence, and experience of people. First of all, the tafsir studies which started for only a part of the book reached the point where all of the verses of the Qur'ân were commented on by using approaches such as linguistic, sectarian, mystical, chronological, etc. Thus, a study on the concept of "تيسير القرآن/taysîrü'l-Qur'ân" is required. For this reason, within the scope of our study, the meaning and nature of this concept, its context, epistemology, possibility, and its relationship with understanding are examined. From this point of view, how the subject, which is also related to the understanding of the Qur'ân, is interpreted by the commentators is analyzed.

Keywords: Tafsir, Qur'ân, Teysîrü'l-Qur'ân, Understanding the Qur'ân, Context.

GİRİŞ

Kur'ân nedir? Nasıl bir kitaptır? Kur'ân'ın muhtevası ve temel konuları nelerdir? Tefsire ve açıklamaya ihtiyacı var mıdır? Kolay öğrenilebilir ve anlaşılabilir mi? Bu ve benzeri sorular öteden beri insan zihnini meşgul etmektedir. 'Bu konularda her ne yazılır ve söylenirse Kur'ân'ı anlatmakta yetersiz kalacaktır' şeklindeki ifadeler kanaatimizce onun metafizik boyutunu ve beşer idrakini aşan anlam kaynağının enginliğini tanımlamaktadır. Çünkü Kur'ân pek çok âyetinde kendi dilinden mahiyeti ve muhtevası konusunda izahlarda bulunmaktadır. Kur'ân'ın ne olduğu ve nasıl bir kitap olduğu ilk âyetlerinde ele alınan bir husustur. Kur'ân'ın onlarca âyetinde "قُرْآن/Kur'ân" kelimesi geçmektedir.¹ Yine çoğu âyette "كِتَاب/kitâb" lafzıyla Kur'ân kastedilmektedir.² Bu nedenle özellikle bu ve benzeri lafızların geçtiği âyetlerdeki niteleme ve tanımlamalar ekseninde yukarıda geçen sorulara Kur'ânî cevaplar verilecek olursa şunlar söylenebilir ki; öncelikle Kur'ân, âlemlerin Rabbi tarafından aslı korunarak insanlara belirli aralıklarla ve bölümler hâlinde indirilmiş çok değerli bir kitaptır.³ Ramazan ayında ve kadir gecesinde nâzil olmuştur.⁴ Beşer kelamı olmadığı ve Allah katından indirildiği için hiçbir çelişki ihtiva etmemektedir.⁵ O, en doğru yola iletmekte, iman edip salih amelde bulunan müminlere büyük mükâfatlar olduğunu müjdelemektedir.⁶ Kur'ân'da insanların düşünüp ibret almaları için konular kısca ve temsillerle tasrif edilmektedir.⁷ O, müminlerin maddi manevi hastalıklarına şifadır.⁸ Kur'ân, Hz. Peygamber ve ümmeti için dini konularda açıklama getiren bir rahmet ve hidayet kaynağıdır.⁹ Kur'ân'daki "آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ/açık seçik âyetler", "كِتَابٌ مُّبِينٌ/apaçık kitap", "قُرْآنٌ مُّبِينٌ/apaçık Kur'ân" ve "عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ/açık seçik Arapça" gibi ifadeler onun son derece açık, açıklayıcı ve anlaşılabilir özellikte olduğuna delalet etmektedir.¹⁰

Kur'ân; muhataplarından öncelikle önyargısız ve tereddütsüz şekilde kendisine iman etmelerini, müdakkik bir tavırla âyetleri üzerinde tedebbür ve tezekkür etmelerini istemektedir.¹¹ Asr-ı saadetten itibaren yürütülen

¹ Muhammed Fuâd b. Abdülbâkî b. Sâlih el-Mısırî, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990), 539-540.

² Abdülbâkî, *Mu'cem*, 592-593; Hidayet Aydar, "Kur'ân'da Kitap Kavramı ve Bir Kitap Olarak Levh-ı Mahfûz", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2* (2000), 90.

³ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, haz. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), el-İsrâ 17/106; el-Furkân 25/32, el-Vâkıa 57/77-78-79; el-İnsân 76/23.

⁴ el-Bakara 2/185; el-Kadr 97/1.

⁵ en-Nisâ 4/82; el-Hakka 69/43.

⁶ el-İsrâ 17/9.

⁷ el-İsrâ 17/41-89, el-Kehf 18/54, Rûm 30/58; ez-Zümer 39/27.

⁸ Yûnus 10/57; el-İsrâ 17/82.

⁹ en-Nahl 16/89.

¹⁰ Abdülbâkî, *Mu'cem*, 144-145; el-Bakara 2/99; Âl-i İmrân 3/138; el-Mâide 5/15; el-En'âm 6/59; Hûd 11/6; el-Hicr 15/1; en-Nahl 16/103; el-Hac 22/72; en-Nûr 24/1; eş-Şu'arâ 26/2-195; es-Sebe' 34/3; Yâsîn 36/69; ez-Zuhrûf 43/2; ed-Duhân 44/2; el-Hadîd 57/9.

¹¹ el-Bakara 2/2; en-Nisâ 4/82; en-Nahl 16/44; Sâd 38/29; ez-Zuhrûf 43/3; Muhammed 47/24.

Kur'ân hâdimliği ve tefsir faaliyetlerinin amacı insanın Kur'ân ile irtibatını canlı tutmak, onun insan hayatına ve ruhuna dokunmasını sağlamaktır. Kur'ân'ın apaçık bir Arap lisaniyle nüzûlü, tencîmi, teysîri, mesel ve kıssalarla tafsilatlandırılması tamamen onun insanlar tarafından doğru anlaşılması maksadına matuftur.¹² Aynı şekilde metinleşme süreci kapsamında Kur'ân vahyinin kitabeti, hıfzı, cem'i, istinsahı, harflerinin hareke ve noktalanması gibi faaliyetler de hep bu gayeye yöneliktir.¹³

Kur'ân'ın indirildiği dönemdeki muhataplarınca anlaşamadığı konusunda sadece bazı istisnai kelime ve tikel birkaç örnek dışında herhangi bir malumat nakledilmemektedir.¹⁴ Sahabenin Kur'ân'ı hıfz ve tatbikattaki hassasiyetleri, âyetlerin manaları ve nüzûlü konusundaki ilmî derinlikleri, ayrıca tefsirin diğer merhaleleriyle kıyaslandığında Hz. Peygamber'den nakledilen tefsir örneklerinin kayda değer ekseriyette olmaması bunu göstermektedir.¹⁵ Hakeza Kur'ân'daki "مُجِيبِينَ/apaçık" ifadelerinden hareketle onun tefsire ihtiyaç duymayacağı sonucu çıkarılmamalıdır. Beyan, Yüce Allah'ın insana talim ettiği özel bir nimettir.¹⁶ Farklı biçimlerde tezahür eden Kur'ân'ı açıklama ve beyan etme işini evvel emirde Allah kendi uhdesine almış, Hz. Peygamber'i de bu konuda tekeffül etmiştir.¹⁷ Yüce Allah dilemeseydi eğer ne Hz. Peygamber onu insanlara okuyabilir, ne de insanlar anlayabilirdi.¹⁸ Kur'ân; anlamak, ibret almak, anlatmak ve yaşamak için okunmalıdır.¹⁹ Kur'ân'da müşkil, mücmel, garip, mübhem ve müteşâbih ifadeler bulunmaktadır. Kimi zaman konular teşbih, temsil, hakikat, mecâz ve tekrarlama gibi farklı beyan yollarıyla anlatılmaktadır.²⁰ Kur'ân; ümmî, âlim, avam veya havâs türünden her seviyeden insana hitap etmektedir. Kur'ân'ın kendine özgü hususiyetleri, üslûbu ve insanlar arasındaki farklılıklar onu anlama gayretinde olan kişilerde bazı özelliklerin bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Zira tefsir mukaddimelerinde veya bazı usûl ve 'ulûmü'l-Kur'ân kaynaklarında belirtildiği üzere Kur'ân'ı anlamının ve ondan hükümler

¹² el-İsra 17/106; el-Furkân 25/32; el-Fussilet 41/3.

¹³ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Ebû'l-Fadl İbrahîm (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabî, 1376/1957), 1/233-241-376; Zeynel Abidin Aydın, *Kur'ân'ın Metinleşme Tarihi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 104-126-210.

¹⁴ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl* (b.y.: Dâru Tayyibe Li'n-Neşr, 1417/1997), 8/339; Muhammed Hüseyin, *ez-Zehabî, et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn* (Kâhire: Mektebetü Vehbe, ts.), 1/29-30; Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî el-Hudayrî, *el-Itkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, thk. F. Ahmed Zemerîf (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1427/2007), 287.

¹⁵ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, 1/29-49-73; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Tarihi* (Ankara: Fecr Yayınları, 1996), 1/39-61.

¹⁶ er-Rahmân 55/4.

¹⁷ en-Nahl 16/44; el-Kiyâmet 75/19.

¹⁸ Yûnus 10/16.

¹⁹ Abdurrahman Habenneke el-Meydânî, *Kavâidü't-tedebbürî'l-emsal li-kitâbillahi azze ve celle* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1430/2009), 9.

²⁰ Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak* (Ankara: Fecr Yayınları, 2006), 1/229.

çıkarabilmenin bir kısım şartları ve kâideleri bulunmaktadır.²¹ Bunlar, Kur'ân'ın anlaşılmasını zorlaştırmak veya muhataplarıyla arasında aşılabilir engeller oluşturmak değil; bilakis onu doğru anlamının yol haritası, ölçüleri ve işaret taşlarıdır.

Lafız ve manasıyla ilâhî bir kelimeler olan Kur'ân'da terkipler, edatlar ve bazı lügavî kâidelere yer verilmektedir. Kur'ân; edebiyat, fesaht ve belagatin en parlak dönemlerini yaşadığı bir zamanda nazil olmuştur. Bu yüzden meânî, beyân ve bedî gibi belagat konularının ince örneklerini kullanmaktan müstağni kalamamıştır. Bütün bunlar bir yandan onun, beşer mahsulü diğer eserlerle mukayese edilemez üstünlüğünü ortaya koyarken, diğer yandan da muhataplarınca doğru anlaşılması meselesini gündeme getirmektedir. Çünkü mananın aktarılmasında önemli rolleri olan bu tür belagat incelikleri ve dil unsurlarını herkesin sahil ve detaylı biçimde anlayabileceğini düşünmek doğru olamaz.²² Bugüne kadar hem Kur'ân'ın anlaşılması bağlamında hem de müstakil olarak teysîr-ü'l-Kur'ân konusunda teferruatlı ve hususi bir araştırmanın yapılmadığı görülmektedir. Burada genel hatlarıyla işaret etmeye çalıştığımız mukaddime mahiyetindeki düşüncelerin Kur'ân'ın tefsiri, tefhimi, aşikârlığı ve hassaten teysîri bağlamında aşağıda detaylıca değerlendirileceğini belirterek konunun anlaşılması bakımından bazı kavram ve terkiplerin etimolojik yapı ve anlamlarını izahın doğru olacağı kanaatindeyiz.

1. TEYSİR

Teysîr/تَيْسِيرٌ; türediği kök ve iştikak bakımından, “يَسَّرَ يُيسِّرُ، تَيْسِيرًا، فَهُوَ مُيسِّرٌ،” şeklinde tefîl vezninde mastar bir kelimedir.²³ Teysîr, herhangi bir iş veya amelin, onu yapana kolaylaştırılması; daha önce zor olan bir şeyin sonradan uygun ve kolay kullanılır hâle getirilmesi, genişlemesi, ferahlaması, çoğalıp bereketlenmesi demektir. Teysîr; “تَصَعَّبَ/zorlaştı”, “تَعَسَّرَ/güçleşti”, “شَقَّ/zor geldi” ve “حَجَّ/zorluk” gibi kelimelerin zıddıdır.²⁴ Kur'ân'ın herhangi bir âyetinde teysîr/تَيْسِيرٌ lafzına rastlamak mümkün değildir. Fakat bu mana ve mefhumu ifade etmek üzere “ييسِّرُ/kolay”²⁵, “يُسِّرًا/kolaylık”²⁶,

²¹ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-Muhîr*, thk. S. Muhammed Cemîl (Beirut: Dârü'l-Fikr, 1420/1999) 1/14; es-Süyûtî, *el-İtkân*, 448-853, Mevdânî, *Kavâid*, 11-12; Hâlid b. Osman es-Sebt, *Kavâ'idü't-Tefsîr* (b.y.: Dâru İbn Affân, 1415/1994), 1/30; M. Said Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2008), 22-23.

²² Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, 1/29.

²³ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'ân*, thk. S. Adnân ed-Dâvudî (Beirut: Dârü'l-Kalem, 1421/1991), 892; Ahmed Muhtar Abdülhamid, *Mu'cemü'l-Lügati'l-'Arabîyyeti'l-Mu'asıra* (b.y.: 'Âlemü'l-Kütüb, 2008), 3/2512.

²⁴ Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-luga ve Sihâhu'l-'Arabîyye*, thk. A. Abdülgafûr Attâr (Beirut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1407/1987), 2/857; İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab* (Beirut: Dâru Sâdr, 1424/2003), 5/297; İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyye Li'n-Neşr, 1404/1984), 30/281; 27/188.

²⁵ el-Hac 22/70; el-Ankebût 29/19; el-Ahzâb 33/19; el-Fâtır 35/11; el-Müddessir 74/10.

²⁶ el-Kehf 18/88; ez-Zâriyât 51/3; et-Talâk 65/4-7; el-İnşirâh 94/5-6.

“يَسِّرْنَا/kolaylaştırdık”²⁷, “يَسِّر/kolaylaştır”²⁸, “الْيُسْر/kolaylık”²⁹, “مَيْسِرَة/genişlik”³⁰, “تَيْسِر/kolay olmak”³¹ ve “عُسْر/en kolay”³² gibi kelimelerin farklı lafız ve kalıplarda kullanıldığı görülmektedir.

Teysîr; herhangi bir iş, oluş ve hareket yapan, yaptıran veya yapılan şey açısından gerçekleşebilen bir durumdur. Dini veya dünyevi konularda bir talepte bulunan kimse, talep maddelerinde veya onların ifa derecelerinde kolaylığa gitmiş olabilir. Karşılaşılan durumun şartları daha önceden ağır ve suûbetli iken ilerleyen süreç içerisinde veya nihayetinde kolaylaşabilir. Borcunu ödemekte zorlanan ve ödeme imkânı olmayan borçluya, borcunu ödemesinde süre tanınması, eli genişleyinceye kadar mühlet verilmesi veya ona tasaddukta bulunulması bir teysîr örneğidir. Zira âyette geçen “مَيْسِرَة/meysera”³³ lafzı kolaylık anlamında bir mastardır.³⁴ Gecenin tamamını kâim olarak ibadet ve namazla geçirmek zor bir yükümlülük ve erektir. Buna muktedir olunamıyorsa eğer sadece bir kısmında kalkarak daha iyi bilinen âyetlerden okunarak namaz kılınması ise bir kolaylıktır.³⁵ Bu durum da “تَيْسِر/kolay oldu”³⁶ şeklinde aynı âyette iki kez tekrarlanmaktadır. Hakeza peygamberler ile onların kavim ve ümmetleri için kendilerinin kullanmadıkları ve anlayamayacakları bir dilde kitap gönderilmesinin büyük bir zorluk olacağı her akliselimin takdiridir. İmkân ve ihtimal dâhilinde olan böyle bir duruma mukabil, ilahî mesajın peygamber ve insanların konuştuğu ana dilde nâzil olması ise yine muazzam bir kolaylık ve hikmetli bir kolaylaştırmadır.³⁷ Çünkü Allah, kullarına zorlaştırmayı değil kolaylaştırmayı murat etmektedir. Göndermiş olduğu din ve şeriatinde insanlar için uygulanabilirlik bakımından hiçbir zorluk kılmamıştır.³⁸

Hz. Peygamber’den nakledilen bir rivayette, kıraat esnasında azap âyetinin rahmet, rahmet âyetinin de azapla sonlandırılmadığı müddetçe “أَنْزَلَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَافٍ فَاقْرَأُوا مَا تَيْسِرَ مِنْهُ *Kur’ân yedi harf üzere nâzil olmuştur. Ondan kolayınıza geleni okuyunuz*”³⁹ şeklinde Kur’ân’ın farklı kıraat ve lehçelerde

²⁷ el-Kamer 54/17-22-32-40; Meryem 19/97; ed-Duhân 44/58.

²⁸ Tâhâ 20/26.

²⁹ el-Bakara 2/185.

³⁰ el-Bakara 2/280.

³¹ el-Müzzemmil 73/20.

³² el-Leyl 92/7.

³³ el-Bakara 2/280.

³⁴ Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf es-Seâlibî, *el-Cevâhirü'l-hisân fî tefsiri'l-Kur’ân*, thk. Ali Muhammed Muavvez vd. (Beyrût: Dâru lhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, 1418/1997), 1/543.

³⁵ Ebû’l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed ibn Cüzey el-Kelbî, *et-Teshîl li-‘ulûmi’t-tenzil*, thk. Abdullah el-Hâlidî (Beyrut: Şeriketü Dârü’l-Erkâm, 1416/1995), 2/426.

³⁶ el-Müzzemmil 73/20.

³⁷ İbn Cüzey el-Kelbî, *et-Teshîl li-‘ulûmi’t-tenzil*, 2/269.

³⁸ el-Bakara 2/185; el-Mâide 5/6; el-Hac 22/78.

³⁹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel el-Mervezî, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (b.y: Müessesetü’r-Risâle, 1421/2001), 1/378 (No: 277, 296, 20425, 23398); Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/211-222.

okunabilmesi ruhsatıyla insanlara kolaylık sağlandığı belirtilmektedir.⁴⁰ Kolaylaştırma sadedinde Allah Resûlü'nden nakledilen diğer hadis-i şerif rivayetlerinde de zorlaştırmak, bıktırmak veya nefret ettirmek yerine, kolaylaştırmanın, sevdirmenin ve sakinleştirmenin emredildiği; Allah Resûlü'nün, karşılaştığı herhangi iki durum arasında muhayyer bırakıldığında daima kolay olanını tercih ettiği nakledilmektedir.⁴¹ Çünkü özünde "إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ" /din kolaydır."⁴² Amellerde az olsalar dahi itidal ve devamlılık esastır.⁴³ Neticede insan usanır, fakat Yüce Allah asla usanmaz.⁴⁴ Bütün bunlar çok aceleci ve pek sıkılgan bir tabiatla yaratılan insanoğlu için genelgeçer ve makul durumlardır. İnsanoğlunun korku, açlık ve kıtlık gibi bin bir türlü zahmet ve meşakkatle karşı karşıya olduğu imtihan dünyasında söz konusu teysir örneklerini çoğaltmak mümkündür.

2. TEYSİRÜ'L-KUR'ÂN

Teysir ve Kur'ân kelimelerinin terkiibinden oluşan teysirü'l-Kur'ân kavramı, Kur'ân'ın kolaylaştırılması anlamına gelmektedir. Bazı müfessirlerin tefsirlerinde yer vererek doyurucu izahlarda buldukları söz konusu kolaylaştırma olgusu tek bir mecrayı değil; onun lafızlarının tilaveti ve hıfzı, manalarının tefekkürü, emir ve nehiyelerine uyulması gibi farklı alanları kapsamaktadır. Kur'ân'da Kamer Sûresi on yedi, yirmi iki, otuz iki ve kırkinci âyetlerde hikmeti de belirtilerek "وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ" /*Andolsun ki Kur'ân'ı kolaylaştırdık...*" buyrulmaktadır. Kur'ân; düşünülün, anlaşılın, tavsiye ve nasihatlerinden ibretler alınsın, ayrıca Hz. Peygamber onunla insanları müjdelesin ve sakındırsın diye Yüce Allah tarafından kolaylaştırılmıştır. Buna rağmen ona yabancılaşan, kendisiyle onun arasına engeller koyan, sanki kendisine çok uzaklardan sesleniliyormuş gibi kör ve sağır tutum sergileyenler için Kur'ân kapalı, anlaşılmaz ve zor bir metindir.⁴⁵ Kur'ân; hüküm ve hikmetlerinin anlaşılması, emir ve yasaklarına riayet edilmesi bakımından kolaylaştırılmıştır. Kiraati, tilaveti, hıfzedilmesi, öğrenilmesi ve hayata tatbiki gibi yönleriyle Kur'ân'ın muhtemel güçlüklerden arındırılmasına teysirü'l-Kur'ân demek mümkündür. Yüce Allah; insanı seçmiş, dinin aslı ve esas kaynağı olan Kur'ân'da ona hiçbir güçlük yüklememiştir. Allah'ın; Kur'ân'daki abdest, namaz, zekât, oruç, salih amel ve ahlaki davranışları muhtevi âyetlerdeki muradı insanın dünya hayatında

⁴⁰ Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *el-İbâne 'an me'âni'l-kırâ'ât*, thk. Abdülfettâh İsmâîl Şelebî (Mısır: Dâru Nehda, ts.), 80-109.

⁴¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. M. Zühayr b. Nâsır (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "İlm", 11; "Edeb", 80; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk. M. Fuâd Abdalbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.), "Cihad ve's-siyer/Meğazi", 3.

⁴² Buhârî, "İmân", 28.

⁴³ Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 1; "Rikâk", 18.

⁴⁴ Müslim, "Siyâm", 34; "Müsâfirîn", 31; Buhârî, "İmân" 31.

⁴⁵ el-Fussilet 41/44.

meşakkat ve zahmet çekmesi değildir.⁴⁶ Çünkü insan zayıf yaratılmıştır. Yüce Allah da insanlar için güçlük değil, kolaylığı ve hafifletmeyi istemektedir.⁴⁷

Kur'ân'ın kolaylaştırılması ile açık ve anlaşılır bir kitap olması arasında nasıl bir ilişki söz konusudur? Bunlar birbirine zıt iki farklı düşünce mi, yoksa birbirini bütünleyen iki ayrı durumun ifadesi midir? Bakış açısı, kullanılan yöntem ve delillere göre meselelerden çıkartılacak hüküm ve değerlendirmelerin farklılaşacağı bilinen bir hakikattir. Bu iki mefhumun ele alındığı âyetler ayrı ayrı kendi bağlamlarında değerlendirildiğinde kolaylaştırılan bir metnin herkes tarafından anlaşılabilir nitelikte olması beklenir. Hâlbuki muhatapların Kur'ân'ı anlama oranları ve düzeyleri farklıdır. Diğer taraftan mübîn olan bir metnin kolaylaştırılmasının maksadının da merak edilen bir durum olduğu ortadadır. Kur'ân âyetlerinin birbirini tefsir ettiği ve benzer konuları ele alan âyetlerin bir arada incelenmesi kuralları göz önünde bulundurularak yaklaşıldığında hakikat ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kolaylık, açıklık ve anlaşılabilirlik gibi durumlar kişiden kişiye değişen, mutlak olmayan izafi hâllerdir. Abdullah b. Mes'ûd'a (ö. 32/652-53) göre Kur'ân, her âyeti nerede ve kimin hakkında indiği bilinebilecek kadar açık ve kolayken; Abdullah b. Ömer (ö. 73/693) gibi bazı sahâbîlere göre de yıllarca üzerinde i'mâl-i fikirde bulunulacak kolay olmayan bir metindir.⁴⁸

Mekke döneminin ilk nâzil olan sûrelerinden Müzzemmil sûresi'nde “عَلَىٰ
بُيُوتِكُمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِكُلِّ دِينٍ وَجْهٌ وَمُنَاجَاةٌ وَذِكْرٌ لِّعِبَادِكُمْ
بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ عَالِمُونَ/Doğrusu biz sana, taşınması zor bir söz vahyedeceğiz”⁴⁹ buyrulmaktadır. Kur'ân'ın kolaylaştırılmasını konu alan âyetlerle bu âyet arasında herhangi bir tenakuz bulunmamaktadır. Şöyle ki, Allah'ın kelamının tahammülü imkânsız olacağı için vasitasız bir şekilde değil de Hz. Peygamber'in şahsında ve kavminin konuştuğu dil ile gelmiş olması bir kolaylaştırımadır. Fakat onda mükelleflerin nefislerine ağır gelen emir ve tekliflerin bulunması bir zorluk ve ağırlıktır. Çünkü Kur'ân'ı dil ile tilavet etmenin onunla amel etmekten daha kolay olduğu açık bir hakikattir.⁵⁰ Hakeza “فِي كِتَابٍ
مِّنْهُنَّ لَآيَاتٌ لِّقَوْمٍ ذَكَّاءٍ/Kuşkusuz o, değeri çok yüce Kur'ân'dır”,⁵¹ “فِي كِتَابٍ
مِّنْهُنَّ لَآيَاتٌ لِّقَوْمٍ ذَكَّاءٍ/(Aslı) korunmuş bir kitaptadır”⁵² mealindeki âyetlerde levh-i mahfuzdaki aslı için Kur'ân lafzının kullanılması; yabancı dilde değil,

⁴⁶ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrût: Dâru l-hyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 1420/1999), 23/255.

⁴⁷ en-Nisâ 4/28; el-Mâide 5/6; el-Hac 22/78; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 16-17.

⁴⁸ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed (b.y.: Dâru Tayyibe Li'n-Neşr, 1420/1999), 1/52; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmet el-Berdûnî vd. (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısırî, 1384/1964), 1/40; Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dimaşkî el-Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-'İlmî, 1418/1997), 1/23; Buhârî, “Fedâilü'l-Kur'ân”, 8.

⁴⁹ el-Müzzemmil 73/5.

⁵⁰ İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrût: Dârü'l-Fikr, ts.), 8/433.

⁵¹ el-Vâkıa 56/77.

⁵² el-Vâkıa 56/78.

anlaşılsın diye Arap lisanıyla indirilmiş olması bakımından kolaylaştırılmış olma ihtimalini ortaya koymaktadır. Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344) de onun kolaylaştırılmasını, Kur'ân'ın Allah Resûlü'nün konuştuğu Arap lisanıyla gelmiş olmasıyla izah etmektedir.⁵³

Kur'ân-ı Kerîm'de teysîrin; dini, iktisadi, ferdî ve sosyal alanlarda olmak üzere sıralayacağımız şu temel başlıklarda konu edildiği görülmektedir:

a. İbadetlerin ifasında karşılaşılabilecek zorluklara mukabil bir ruhsat olmak üzere veya Allah'tan sakınma, ona saygı duyma ve tevekkül etme noktasında kişiye çıkış yolları açılması bağlamındaki kolaylaştırma.⁵⁴

b. Ahiretteki acı ve azap dolu durumlar karşısında iman eden kimselere sağlanacak kolaylıklar.⁵⁵

c. İnkâr ve nifak ehli olan kimselerin yaptıkları amellerin iptali, boşa çıkarılması ve ahirette cezalandırılmalarının Allah'a kolay olması.⁵⁶

d. Anlaşılması, uygulanması ve insanlar nezdinde olumlu karşılık bulması noktasında Kur'ân'ın kolaylaştırılması.⁵⁷

e. Sosyal ilişkilerin ve iletişim imkânlarının kolaylaştırılması.⁵⁸

f. Toplumsal hayatta rastlanılabilecek iktisadi ve ekonomik sıkıntılar bağlamındaki kolaylıklar.⁵⁹

g. İman, ihlas ve iyi niyet içerisinde hareket edenlerin razı olunacak güzel ve erdemli davranışlar yapmalarının yollarının hazırlanması.⁶⁰

h. Ulaşım vasıtalarının insanların kullanabilecekleri uygun hâle getirilmesi ve kolaylaştırılması.⁶¹

i. Zorluk ve kolaylığın; her insanın yüz yüze gelebileceği, azim ve ümidi artıran, birbirini izleyen psikolojik ve sosyolojik birer vakıa olması.⁶²

j. İnsanın doğumu ve dünyaya geliş yolunun kolaylaştırılması veya hayır ve şer yollarını tercihe muktedir kılınması.⁶³

3. TEYSİR'İN EPİSTEMOLOJİK İMKÂNI VE KAPSAMI

Mahiyeti itibariyle teysîrû'l-Kur'ân, Kur'ân'ın beşer kudretini aşan mu'cizevî özelliklerinden biridir.⁶⁴ Bununla birlikte gerek Kur'ân'daki onun

⁵³ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhît*, 7/308.

⁵⁴ el-Bakara 2/185-196; el-Müzzemmil 73/20; et-Talâk 65/4-7.

⁵⁵ el-Kehf 18/88.

⁵⁶ en-Nisâ 4/30-169; el-Ahzâb 33/19.

⁵⁷ el-Kamer 54/17-22-32-40; Meryem 19/97; ed-Duhân 44/58.

⁵⁸ Tâhâ 20/26.

⁵⁹ el-Bakara 2/280.

⁶⁰ el-Leyl 92/7.

⁶¹ ez-Zâriyât 51/3.

⁶² et-Talâk 65/7; el-İnşirâh 94/5-6.

⁶³ el-Abese 80/20.

⁶⁴ Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hırbevî el-Bikâî, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver* (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-İslâmî, ts.), 19/116.

açık, kolay ve anlaşılır bir kitap olduğu noktasındaki ihbârî delillerden, gerek bu gerçeği ortaya koyan aklı tespit ve değerlendirmelerden, gerekse muhataplarının uygulamalarından hareket ederek teysîrin epistemolojik olarak imkân dâhilinde ve geniş bir alana şamil olduğunu ifade etmek mümkündür.

Kur'ân'ın dili ve üslup özellikleri, nüzûl şekli ve ahkâmının tatbiki bakımından bu imkânı değerlendirdiğimizde şunları belirtmekte fayda mülâhaza edilmektedir. Bireylerin eğitim ve terbiyesinde veya toplumların oluşum ve şekillendirilmelerinde kolaylaştırma, alıştırma ve aşamalı bir yol izlemek yöntem olarak oldukça önemlidir. Kur'ân'ın beşer onar âyet veya bundan daha az veya fazla âyetler şeklinde münecemen indirilmesi de onun kolaylaştırılmasıyla yakından ilgilidir. Kur'ân; muhtevası, üslubu, lafzî îcâzı, Allah Resulü ve muhataplarının durumuyla alakalı sebepler nedeniyle anlaşılabilir, kolay ezberlensin ve uygulanabilsin diye topluca veya defaten indirilmemiştir. Allah Resulü, Kur'ân vahyinin ilk nazil olmaya başladığı sıralarda kalbine tam olarak ilkâ olunmadan evvel bir an önce onu bütünüyle hıfz etmek, öğrenmek ve unutmamak için aceleyle dilini ve dudağını hareket ettiriyordu. Hatta bu maksatla sürekli Kur'ân okuduğu için bitap düşüyordu. Nihayetinde Kur'ân'ı âyet ve sûreler hâlinde bölümlere ayırıp peyderpey indirerek Yüce Allah bu durumu ona kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla Kur'ân'ın bölümler hâlinde ve tedricen indirilmesi onun kolaylaştırılmasının kapsam alanlarından biridir.⁶⁵

İbadet ve muamelatla ilgili ahkâm âyetlerinin kahir ekseriyetinin, nüzûlün Medine döneminde indirildiği düşünülmektedir.⁶⁶ Yüce Allah insana kaldıramayacağı ve altından kalkamayacağı mükellefiyetler yüklememiştir. Kimseyi kendi verdiğinden fazlasıyla sorumlu tutmamıştır.⁶⁷ Kur'ân ahkamı açısından teysîrin imkânı ve kapsamına baktığımızda hem spesifik olarak Kur'ân'daki hükümler, hem de İsrâiloğulları gibi daha önceki milletlerdeki ağırlık ve yüklerin İslâm ümmetinden kaldırılmış olması bir hafifletme ve kolaylaştırmadır.⁶⁸ Ayrıca dinde azimetlerin ifası zor veya imkânsız hâle geldiğinde ruhsatların getirilmesi de dolaylı yönden Kur'ân'ın kolaylaştırılmasıdır.⁶⁹ Yolculuk esnasında namazların kısaltılması, oruçluların iftar edebilmesi, su bulunmadığında teyemmüm yapılabilmesi, mestler üzerine mesh edilmesi, ayakta namaz kılmaya takati olmayanın

⁶⁵ Muhammed Abdulazîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfân fi 'ulûmî'l-Kur'ân* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1426/2005), 1/241; Duman, *Beyânu'l-Hak*, 1/229; Tâhâ 20/114; el-Kiyâmet 75/16-17.

⁶⁶ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018), 103.

⁶⁷ et-Talâk 65/7.

⁶⁸ el-Bakara 2/286; en-Nisâ 4/160; el-A'râf 7/157; Nâsırüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'âşlî (Beyrût: Dâru lhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 1418/1997), 3/37.

⁶⁹ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtîbî el-Girnâtî, *el-Muvâfakât*, thk. Ebû Ubeyde b. Hasen (b.y.: Dâru İbn Affân, 1417/1997), 1/521.

oturarak veya îmâ ile kılması gibi hususlar amelî bakımdan muhataplarına sağlanan Kur'ânî kolaylıklardır. Kulların günahları noktasında tövbe, kefaret ve fidye seçeneklerinin bulunması da yine bir başka kolaylaştırmadır. Bazı müfessirler de “الكوثر/el-kevser”⁷⁰ lafzını, Kur'ân'ın kolaylaştırılması ve hükümlerinin hafifletilmesi şeklinde yorumlayan rivayeti nakille açıklamışlardır.⁷¹

Kur'ân'ın dili Arapça'dır. İlahi vahyin Arap lisanıyla indirilmesi, onun mukaddes bir dil olduğunu göstermemekle birlikte bu tercihte kolaylaştırma maslahatının yanında diğer bazı hikmetlerin de gözetildiği hakikatini ortadan kaldıramaz.⁷² Zira o, hem kendisinin içerisinde bulunduğu Sâmî grubu dillerinden, hem de diğer dillerden farklı meziyetlere sahiptir. Beşer dilleri içerisinde en fasih ve mübîn olanı Arapça'dır.⁷³ Diğer diller üç yüz veya beş yüz senelik bir maziye sahipken Arapça hicri ikinci yüzyıldan itibaren nahiv, sarf ve belagat açısından kaide ve kurallarıyla zapt edilerek kayıt altına alınmıştır. Morfolojik özellikleri, fonetiği, ifade gücü, kelime hazinesi, etimolojik yapısı, semantiği ve kâideleri gibi hususiyetleriyle de Arapça'nın Kur'ân dili olması ilâhî muradın muhataplara kolay ve anlaşılır biçimde aktarılması açısından kolaylaştırılma kapsamında düşünülmesi yanlış olmaz. Âyetlerde de düşündürme, müjdeleme ve uyarma fonksiyonlarına vurgu yapılarak “فَأَمَّا بِنِسْرَانَا بِلسَانِكَ/Biz Kur'ân'ı senin dilinle kolay anlaşılır kıldık”⁷⁴ buyrulmaktadır. Kâsımî'ye (ö. 1914) göre âyetteki “بلسَانِكَ/senin dilinle” lafzındaki “الباء/el-bâ” harf-i ceri “على/alâ” manasındadır. Veya “التيسير/kolaylaştırma” lafzı “الإنزال/indirme” manasına tazmin olunmuştur. Bu ise “hıfzı, anlaması ve tebliği kolay olması için onu senin dilinle indirerek kolaylaştırdık” demektir.⁷⁵ Yüce Allah'ın; insanları hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan ayırt edebilecek kabiliyet ve yeteneklerle donatmasıyla birlikte bu nimetlere ek olarak Kur'ân'ı indirmiş olması da kullar açısından Rahmânî bir kolaylaştırmadır. Diğer bir ifadeyle ilâhî kitapların indirilmesi, peygamberlerin gönderilmesi, akıl, bilgi ve pek çok nimete muktedir kılınması gibi hususlar da insanın dünya hayatı serüveninde ona sağlanan kolaylıklar zümresindedir. Allah, bunlarla insanın hayır veya şer açısından

⁷⁰ el-Kevser 108/1.

⁷¹ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbü'rî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 1422/2002), 10/310; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhît*, 10/556; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 20/217; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/132; Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî-l-'azîm ve's-seb'î'l-mesânî*, thk. Ali Abdülbârî Atıyye (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmî, 1415/1994), 15/479.

⁷² Abdulcelil Candan, “Kur'ân Neden Arapça İndirildi”, *Ekev Akademi Dergisi* 10/26 (Kış 2006), 37; Yasin Pişgin, “Son İlahi Kitabın Dili Olarak Arapça'nın Seçilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 496-503.

⁷³ eş-Şu'arâ 26/195; Mustafa Ahmed Abdualîm, “Geçmişten Günümüze Arapçanın Özellikleri”, çev. Murat Yılmaz, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (2006/2), 257.

⁷⁴ Meryem 19/97; ed-Duhân 44/58.

⁷⁵ Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vil*, 7/116.

dünyaya taalluk eden işlerini kolaylaştırmıştır.⁷⁶

4. KUR'ÂN'IN TEYSİRİNİN HİKMETLERİ

Hikmet; bilmek, men etmek, hüküm ve kararda adil olmak, temkinli ve sabırlı olmak anlamlarında mastar bir kelimedir. Hikmet; insanın çalışarak gücü nispetinde eşyanın mahiyet ve hakikatini anlayabildiği nazarî bir ilimdir.⁷⁷ Kendisine hikmet bahşedilen kimse pek çok hayır ve nimete de mazhar olmuş demektir.⁷⁸ İslâmî kaynaklarda tanımı ve kullanım alanı ile ilgili geniş izahlar bulunan hikmeti, “şâriin o hükmü koymakla gerçekleştirilmesini istediği maslahat veya giderilmesini istediği mefsetet”⁷⁹ şeklinde anladığımızda Kur'ân'ın teysirinde de kullar için arka planda amaçlanan bazı maslahat ve hikmetlerin söz konusu olduğu muhakkaktır. İlmi ve iradesi sınırsız olan Yüce Allah'ın her bir emri, insanın sınırlı aklıyla tam olarak kavrayamayacağı pek çok hikmetleri havidir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in teskin ve takviye edilmesi, Kur'ân'ın anlaşılması, ezberlenmesi ve mütevâtiren nakli, maksat ve hedeflerinin uygun olarak ifası, nass ve hükümlerinin tatbiki teysir bağlamında düşünülebilecek hikmet ve inceliklerden sadece bir kaçıdır.⁸⁰

Kur'ân'ın da tasdik ettiği ilâhî kitaplardan Tevrat ve İncil, kelimelerinin yerlerinin değiştirilmesi, sözlerinin asıl bağlamlarından koparılması gibi farklı şekillerde tahrifata uğramıştır.⁸¹ Bunların müntesiplerinden bir kısmı ise elleriyle yazıp uydurduklarını, ‘bu Allah katındandır’ diyerek az bir değere değiştirme yoluna gitmiştir.⁸² Kur'ân nâzil olmadan önce Hz. Peygamber hiçbir ilâhî kelimamış; vahiy, kitap ve iman gibi değerlerin hakikat ve mahiyeti konusunda herhangi bir malumata da sahip olamamıştır.⁸³ Onun vahiy ile ilk karşılaştığı anlardaki korkusu, tedirginliği, örtüye bürünüşü, Kur'ân'ı ezberleme gayreti, ashabını hıfza teşviki, vahiy kâtiplerine kaydettirmesi ve her Ramazan ayında baştan sona Cebrail ile mukabeleleri; sağlam bir kulp ve hidayet rehberi olan Kur'ân'ın diğer kutsal kitaplar gibi tahrif edilmemesi ve peygamberlik görevini layıkıyla yerine getirmesi amacına matuftur. Bir kısmını burada zikrettiğimiz sıkıntı ve

⁷⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/58.

⁷⁷ Cevherî, *Tâcü'l-luga*, 5/1901; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (b.y.: Dârü'l-Fikr, 1399/1979), 2/91; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 12/140; Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'âşî (Beyrut: Dâr en-Nefâs, 2007), 155.

⁷⁸ el-Bakara 2/269.

⁷⁹ Ferhat Koca, “Hikmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 17/514-518.

⁸⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 30/282.

⁸¹ el-Bakara 2/75; Âl-i İmrân 3/3; en-Nisâ 4/46; el-Mâide 5/13-41.

⁸² el-Bakara 2/79; Âl-i İmrân 3/78.

⁸³ el-Ankebût 29/48; eş-Şûrâ 42/52.

zorlukların, “*فَلَا تَنْسَى* / *Sana okutacağız ve unutmayacaksın.*”,⁸⁴ “*وَتُيسِّرُكَ* / *Sana kolaylık ve huzurun yollarını açacağız*”⁸⁵ mealindeki âyetlerle ortadan kaldırıldığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle her şeyi yaratıp düzene koyan Allah, bu sayede Kur'ân'ı sana okutacak, öğretecek, gönlünde cem edecek, unutturmayacak ve böylece tebliğine muvaffak olacaksın. Biz Kur'ân'ı sana meşakkat çekesin diye indirmedik; onu hıfz, tebliğ ve temsil maksadıyla neredeyse kendini helak edesin diye de göndermedik.⁸⁶

Yüce Allah'ın Kur'ân'ı kolaylaştırmasında nass ve hükümlerinin tatbiki açısından da bazı hikmetler söz konusudur. Yaklaşık çeyrek asırlık bir sürede nâzil olan Kur'ân'da bine yakın ahkâm âyeti bulunmaktadır. İnsanlığı karanlıklardan aydınlığa çıkarmak, toplumu imar, ıslah ve inşa etmek Kur'ân'ın indirilmesinin temel hedeflerindedir. Bunun için Kur'ân, kendine özgü hikmetli bir yol izlemiştir. İnsan tabiatı ve toplum ruhu bakımından intizamlı ve yavaş adımlarla ilerlemenin, beraberinde kaos ve keşmekeşlik olan aceleci yaklaşımlardan daha faydalı olacağı bir gerçektir. Düşünce ve zihniyette tebdil ve tekâmül gerçekleştirilmeden davranışlarda değişiklik talep etmek pedagojik olarak da uygun olmayacaktır. Bundan mütevellit olarak ahkâm âyetlerini özümsemeleri ve nefret etmemeleri için öncelikle mufassal sûrelerde tevhit, nübüvvet, ahiret, cennet ve cehennem konularıyla ilgili âyetler nâzil olmuş, insanların İslâm'ı benimseyip içselleştirmeleri neticesinde de emir ve yasak içerikli ahkâm âyetleri inmiştir. Çünkü henüz başlangıçtayken; içki içmeyin, zina etmeyin, faiz yemeyin, zekât verin şeklinde haram ve helâli konu eden âyetler gelmiş olsaydı; içkiyi asla terk edemeyiz, zinadan vazgeçemeyiz, zekât veremeyiz diyebilirdik. Bu durum da yaratılanın hâlini en iyi yaratanın bildiği ve Kur'ân ahkâmının tatbikinde insan için bazı hikmetleri gözettiğinin delillerindedir.⁸⁷

Kur'ân'ın teysîrinin hikmetlerinden biri de dili bakımından anlaşılabilirliğidir. Şu sebeple ki eğer Arap lisanıyla indirilmemiş, yabancı dilde bir kitap olsaydı Kur'ân anlaşılacak, muhatapları da tuhaf ve karmaşık bularak onun âyetlerinin açık seçik anlaşılır olması gerektiğini dile getireceklerdi. Hatta “*أَعْجَبِي وَعَرَبِي* / *Bir Arap'a yabancı dilden bir kitap, öyle mi?*”⁸⁸ diyeceklerdi. Fakat böyle bir durum ve talep gündeme gelmedi. Bu hikmetle Yüce Allah Kur'ân'ı Hz. Peygamber'in diliyle indirerek muhataplarına bir tür kolaylaştırmada bulundu.⁸⁹

İnsanların fikir, söz ve davranışlarına istikamet; idrak ve anlayışlarına da mükemmellik vererek onları kötü durumlardan engellemesi bakımından

⁸⁴ el-A'lâ 87/6.

⁸⁵ el-A'lâ 87/8.

⁸⁶ el-Kehf 18/6; eş-Şûrâ 26/3; Tâhâ 20/2.

⁸⁷ Subhî b. İbrâhîm es-Sâlih, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân* (İstanbul: Dersa'âdet, 1377/1958), 56-57.

⁸⁸ el-Fussilet 41/44.

⁸⁹ ed-Duhân 44/58.

Kur'ân hikmetli bir kelimedir.⁹⁰ Âyetlerinin akla uygunluğu, nazımının güzelliği, manalarının yüceliği, çeşitli inzâr ve uyarıları sayesinde daha önce helak edilen kavimlerin kötü akıbetleriyle karşılaşmaktan insanları sakındırması, Allah'ın Kur'ân'ı kolaylaştırmasındaki önemli hikmetlerindedir. Çünkü hem bütün bu hususiyetleriyle Kur'ân âyetleri hem de kıssa örneklemeleri; düşünme, ibret alma ve sırât-ı müstakîmde daim olmaya vesile olan özelliklerdir. Velhasılıkelam, korkunç ve tehlikeli haberleri anlatarak insanların sakınmalarını sağlayan bu nevi teysîrin hikmeti onları düşündürmektir. Fakat bu anlamda insanlar arasında düşünüp öğüt almak ne yazık ki oldukça azdır.⁹¹

5. TEYSİR'İN KUR'ÂN'IN ANLAŞILMASIYLA İLİŞKİSİ

Kur'ân'ın anlaşılması meselesi, onun nâzil olduğu andan günümüze kadar önemi ve ağırlığını artırarak devam ede gelen bir konu olmuştur. Nüzûlünden itibaren diyoruz, çünkü Kur'ân'ı anlamının öncelikli koşullarından biri olan okumak konusunda, vahiyle ilk karşılaşmasından bir anekdot olarak Allah Resûlü'nden nakledilen “مَا أَنَا بِعَارِيٍّ / *ben okuma bilmem*”⁹² sözü, muvakkat da olsa bunun başlangıçta da var olan bir sorun olduğuna delalet etmektedir. Kalemle yazmayı öğreten, insana bilmediğini belleten Yüce Allah'ın ilerleyen süreçte göğsünü genişletmesi, cem', okuma ve beyân konusunda elçisini temin etmesiyle birlikte Hz. Peygamber icmali ve tafsili olarak bütün Kur'ân'ı anlayabilecek duruma gelmiştir.⁹³ Kur'ân'ın nüzûlüne tanıklık eden ve ana dilleri Arapça olan sahâbîler de fitri melekeleri sayesinde onun zahiri anlamları ve ahkâmını genel olarak öğrenebilmişlerdir. Bununla birlikte mezkûr durumun bütün âyetleri tafsilatlı olarak anlamalarına imkân veremediği anlar da olmuştur. Benzer durum tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn için de söz konusudur. Fakat dil melekelerinin zayıflaması, farklı kültürlerle karşılaşılması ve nübüvvet nurundan uzaklaşmasına paralel olarak Kur'ân'ın anlaşılmasındaki müşkülât giderek ziyadeleşmiştir. Gerek Hz. Peygamber'den öğrenilen Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsiri yöntemi, gerekse me'âni'l-Kur'ân, mecâzû'l-Kur'ân, vücûh ve nezâir, garîbü'l-Kur'ân ve nâsih-mensûh konularındaki lügavî ve metodolojik gelişmeler Kur'ân'ın anlaşılmasında farklı bir düzlem oluşturmuştur.⁹⁴ Bu bağlamda şunu ifade edelim ki Kur'ân; hiçbir yerinde kendisinin mutlak olarak anlaşılabilir, muhataplarının da onu anlayamadıklarına dair herhangi bir ifade ve imada bulunmamaktadır. Tam aksine, âyetlerinin tahkim, tasrif

⁹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/175.

⁹¹ el-Mü'min 40/58

⁹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (b.y.: Dârü'l-Fikr, 1407/1986), 3/2; Abdülkâdir b. Molla Huveys b. Mahmud Âli Gâzî, *Beyânü'l-Meâ'ni* (Dımaşk: Matbaatü't-Terakkî, 1382/1962), 1/50-67.

⁹³ el-Alâk 96/4-5; el-Kiyâmet 75/17-19; el-İnşirâh 94/1.

⁹⁴ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, 1/67-249; İlhami Güler, “Hermenötik Açından Kur'ân'ı Anlama ve Yorumlamanın Sorunları”, 2. *Kur'ân Sempozyumu*, ed. M. Akif Ersin vd. (Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1996), 298-299.

ve tafsil edildiğini belirtmektedir.⁹⁵

Anlamak; fizyolojik, psikolojik ve dinî yönleri de olan çok boyutlu bir durumdur. Farklı açılardan ele alınan Kur'ân'ın anlaşılması meselesi dil, yöntem ve bilgi bakımından da incelenmiştir.⁹⁶ Anlamak; anlatan, anlatılan ve anlayan kişinin de içerisinde bulunduğu birbiriyle ilintili ve iç içe bir durumdur. Hiç şüphesiz lafız ve manasıyla birlikte Kur'ân'ı anlatan Yüce Allah'tır. Bu durumda anlayan insan, anlatılan da bizzat Kur'ân'ın kendisidir. İlmî ve dinî telakkide Kur'ân'ı anlamaktan maksat aklen ve kalben ona inanmak, onu öğrenmek ve onun çizgisinde bir hayat yaşamaktır. Kanaatimizce her ne kadar “تعلم/te'allüm”, “تفكر/tefekür”, “تفقه/tefekkuh” ve “تفهّم/tefehüm” kelimeleri Türkçe'de öğrenmek, düşünmek ve anlamak şeklinde yakın manalarda tercüme edilse de esasında bu kelimeler arasında ince anlam farklılıkları söz konusudur. Şöyle ki, bir kimsenin ahlak ve yaşayış olarak eseri üzerinde gözükmediği hâlde Kur'ân'ı harfiyen ezberlediği ve hatasız okuduğunu söylemesi salt bir öğrenmedir, fakat anlama değildir.⁹⁷ O yüzden âyette “فَمَالَهُمْ لَآ يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا/Ne oldu bu adamlara ki bir türlü sözü anlayamıyorlar!”⁹⁸ denilirken, muhataplarının Allah'ın kelamı Kur'ân'ın dili ve manasını değil; onun muradı, maksadı ve felsefesini anlamadıklarına dikkat çekilmektedir.⁹⁹ Aynı şekilde bir kimse akıl sahibi olduğu, bildiği, gördüğü ve duyduğu hâlde inanmasa ve muktezasınca davranmasa bu durum da o kişinin hakiki manada Kur'ân'ı anladığını göstermez.¹⁰⁰ Çünkü ahiret gününe inanmayan, hakikate ve Allah'ın ikazlarına kulak tıkayan, düşünme yetileri ve kulaklarında manevi engel ve perdeler oluşturanların Kur'ân'ı anlaması asla mümkün değildir.¹⁰¹ Kur'ân'ı anlayabilmek için kelime ve terkiplerinin bütün inceliklerinin göz önünde bulundurulması, kelime manalarının tespit edilerek bunlara nazire olabilecek diğer kelime ve manalarla kıyaslamalarda bulunulması, terkip şekilleri ve siyak-sibakın düşünülmesi ve yine bütün bunlardan asıl kastedilen mananın ayrılması lazımdır.¹⁰²

Kur'ân'ı adeta alelade bir şiiri okur gibi süratle, manalarını düşünmeden çok okumak yerine; kemâl-i tertîl ile kalbi ve düşüncüyü lafızların manalarına yoğunlaştırarak, tedebbür ve teemmülle okumak daha makbul bir davranıştır.¹⁰³ Kur'ân'ın nâzil olduğu dilin, kendine özgü üslûbunun ve genel hatlarıyla muhtevasının bilinmesi; onun anlaşılması

⁹⁵ Hûd 11/1; el-İsrâ 17/41-89; el-En'âm 6/65.

⁹⁶ Celal Kırcı, “Kur'ân'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri”, *Bilimname*, 26/1 (Ağustos 2014), 9.

⁹⁷ Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Anezî, *Fehmü'l-Kur'ân ve ma'nâhü*, thk. Hüseyin Kuvvetli (Beyrut: Dârü'l-Kindî/Dârü'l-Fıkr, 1398/1977), 276.

⁹⁸ en-Nisâ 4/78.

⁹⁹ Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, 4/208.

¹⁰⁰ el-A'râf 7/179; el-Hac 22/46.

¹⁰¹ el-En'âm 6/25; el-İsrâ 17/46; el-Kehf 18/57; Lokmân 31/7.

¹⁰² Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Zehraveyn Yayınları, ts.), 1/123.

¹⁰³ Süyûtî, *el-İtkân*, 264-265; en-Nisâ 4/82; Sâd 38/29; el-Müzzemmil 73/4.

noktasında önemli aşamaları oluşturmaktadır. Kelimeleri, kıraati ve belagat incelikleri yönüyle Kur'ân'ı literal/lafzî anlama çabası neticede asıl gaye olan mütekellimin maksat ve muradını anlamaya ulaştırmaktadır. Kur'ân'ın doğru anlaşılması onu anlama ve algılamaya yarayan bilgi ile bu bilgiyi kullanan duyu organlarının sağlam ve sağlıklı olmasına bağlıdır. Anlama süreçlerini, Kur'ân'ı anlamının bir kısım şartları ve sonuçlarını aşağıdaki tabloda da görebiliriz:

Tablo 1: Kur'ân'ı anlamının bir kısım şartları ve sonuçları

I.	II.	III.
Kur'ân-ı Kerîm (İlâhî mesaj, lafız veya metin)	İman ve ihlas Duyu ve organlar Mantık, yöntem ve usul Vehbî ve kesbî birikim İstidat ve kabiliyet Dil, tarih, kültür	Doğru anlama Algılama ve tasavvur Tefsir, te'vîl, yorumlama Hüküm, karar ve yargı Davranış ve uygulama/amel

Burada Kur'ân, anlama sürecinin başlangıcı ve nesnesini oluşturmaktadır. İlave ve eksiltmeler mümkün olmakla birlikte ikinci aşamadakilerin bir kısmı lafzî ve zâhirî olarak ilâhî mesajın ne dediğini ortaya koymaya vesile olurken, bir kısmı da ne demek istediğini yani mütekellimin maksadı ve muradını anlamaya yarayan değişkenleri ihtiva etmektedir. Üçüncü aşama ise anlama veya onunla birlikte meydana gelmesi beklenen sonuç unsurlarından oluşmaktadır.

Bir sözü doğru anlayabilmek, kendisiyle ifade edildiği dilin konuşulduğu kültürü bilmek ve o dili konuşan insanlar gibi düşünmekle mümkündür.¹⁰⁴ Kur'ân'ın; kullanmış olduğu kasemler, kinayeler, kavram ve tasvirlerle indirildiği döneme ait mahalli ve yerel karakterler taşıdığı görülmektedir. Bu durum onun nazil olurken toplumun sosyokültürel gelişim sürecini gözettiğini ve onun doğru anlaşılmasında bu tür nirengi noktalarının göz ardı edilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁰⁵ Kur'ân'ın kolaylaştırılması olgusu; ancak insan, dil ve kültürüyle onu çevreleyen nüzul ortamındaki bazı zorlukların kabul edilmesiyle bir anlam kazanabilir. Tâhir İbn Âşûr'a (ö. 1973) göre Kur'ân-ı Kerîm ilâhî bir kelim olduğu için onun teysfîri ve kolaylaştırılması da o kelâm ile murâd edilen manayla alakalı bir durumdur. Bu ise insanlarla Kur'ân vasıtasıyla konuşan Yüce Allah'ın kastettiği manayı işitenlerin herhangi bir külfet ve muğlaklık olmadan onu anlayabilmesi demektir. Söz konusu kolaylaştırma durumu lafız veya manada meydana gelmektedir. Lafzî kolaylaştırma, en fasih ve belîğ bir kelim olan Kur'ân'ın

¹⁰⁴ Soner Gündüzöz, "Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapça'nın Yapılanması ve Algılanmasında Etkili Ögeler", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/3 (Haziran 2005), 217-221.

¹⁰⁵ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 267-272.

ezberlenmesindeki hafiflik yönündendir. Terkiplerinin son derece açık olması, bu terkiplerde maksadı içeren manaların bol olması, onu tedebbür eden kimsenin her düşünüşünde muhtelif yeni anlamlara ulaşabilmesi de mana açısından kolaylaştırıcıdır. Tek bir kimsenin elde edemeyeceği sayısız manalara ancak farklı düşünceler bir araya gelip yoğunlaştığı takdirde erişilebilmektedir.¹⁰⁶ Allah'ın kitabını okuyup aralarında müzakere etmek üzere bir araya gelen topluluklar da bu yüzden övgüye değer bulunmaktadır.¹⁰⁷ Dolayısıyla on beş asırlık dini kültürel bilgi mirası ile her yaş ve cinsten binlerce Kur'ân hafızının bulunması söz konusu her iki alanda da onun anlaşılmasıyla irtibatlı olarak inkâr edilemez somut bir kolaylık olduğunu göstermektedir.

Kur'ân mesajının muhatabı, belirli bir bedenî ve zihnî gelişim düzeyine erişmiş olan insandır. Kur'ân'ın anlaşılmasının temel unsurlarından biri de akıldır. Akıl; hikmet ve düşüncenin kaynağı, ortaya çıkan his ve duyguların kontrol merkezidir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alabilir.¹⁰⁸ Akıl, havâss-ı selîme ile birlikte bilgi edinme yollarından biridir. Kur'ân'da insanın düşünmesi, ders ve öğüt almasını sağlaması yönüyle kıssa ve mesel türü anlatılara yer verilmektedir.¹⁰⁹ Yazılı veya sözlü bir metinde maksadı kıssa, mesel veya örnek olaylarla izah etmek doğru ve kolay anlamaya vesile olmaktadır. Kamer Sûresi'nde Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût'un kavimlerinin onlarla birlikte gönderilen ilâhî mesaja ve mucizelere olumsuz karşılık vermeleri neticesinde azaba uğradıkları anlatılarak, mezkûr kıssaların akabinde “ *وَلَقَدْ بَيَّسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ* / *Andolsun ki Kur'ân'ı düşünülün diye kolaylaştırdık. Düşünecek yok mu?*”¹¹⁰ buyrulmakta ve bu yöntemle Kur'ân'ın kolaylaştırılmasından bahsedilmektedir.¹¹¹ Tezekkür, tefekkür, düşünme, akli kullanma ve ibret alma gibi zihnî soyut eylemler insanoğluna özgü meziyetlerdir. Tezekkür, geçmiş zamana yönelik düşünsel bir faaliyettir. Kamer Sûresi'nin ilk âyetlerinde de izledikleri kötü ve yanlış yoldan insanları vazgeçirip engelleyecek büyük hadise ve haberlerin birer hikmet ve uyarı olduğu anlatılmaktadır.¹¹² Aynı sûrede dört defa tekrarlanan yukarıdaki âyette ise gerçekleşmiş mezkûr hâdiseler hatırlatılarak Kur'ân'ın kolaylaştırıldığı vurgulanmaktadır. Zira bu yöntem; hikmet, güzel öğüt ve en iyi şekilde mücadele gibi ilâhî davet metotları arasında yer almaktadır.¹¹³

Kur'ân'da hafî, müşkil, mücmel, müteşâbih, mutlak, hâss ve âmm lafızların bulunması her âyetinin anlaşılabilirlik bakımından bir olmadığına

¹⁰⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 27/188-189.

¹⁰⁷ Müslim, “Zikr ve duâ”, 11.

¹⁰⁸ ez-Zümer 39/9; er-Ra'd 13/19; Muhâsibî, *Fehmü'l-Kur'ân*, 266.

¹⁰⁹ ez-Zümer 39/27.

¹¹⁰ el-Kamer 54/17-22-32-40.

¹¹¹ el-Kamer 54/9-18-23-33.

¹¹² el-Kamer 54/4-5.

¹¹³ en-Nahl 16/125.

delalet etmektedir. Hakeza sözlerin en güzeli olan Kur'ân'da hikmet, îcâz, öğüt ve beyan bakımından birbirine benzeyen, birbirini tasdik eden; fakat her biri siyak ve sibakına göre farklı anlam inceliklerine sahip âyetler bulunmaktadır.¹¹⁴ Belirli küllî konular etrafında kendine özgü sistematik dağılımıyla Kur'ân âyetlerinde ibhâmdan sonra beyânın gelmesi, âyetlerinin benzerliği, tekrarlanması ve birbirini tefsir etmesi onun kolaylaştırılması ve anlaşılmasıyla irtibatlı olarak üzerinde düşünebileceğimiz hususlardır. Çünkü tekdüze bir anlatımdan ziyade, muhatap ve ilahî hedefler ekseninde ifade çeşitliliğinin benimsenmesi asla bir tekellüf değil; aksine onun doğru anlaşılmasına yönelik bariz bir kolaylıktır.

Mutlak anlamda Kur'ân mübîndir.¹¹⁵ Sağlıklı ve objektif düşünceyle yaklaşan her kimse için onun Allah katından bir mucize ve hidayet kaynağı olduğuna dair deliller vardır. Onda hakkı ve batılı açıklayan hükümler bulunduğu gibi okuyan veya işiten kimse için genel olarak anlaşılamayacak, iltibasa mahal oluşturacak herhangi bir âyet de yoktur.¹¹⁶ Fakat Kur'ân'ı muhatap alan kimselerin muhtelif durumlarına göre anlaşılmasında izafi farklılıklar veya bazı 'ulûmü'l-Kur'ân maddelerinin bilinmesini gerektiren kolay anlaşılmayan âyetler olabilir. Bütün insanlara gönderilen Kur'ân'da, te'vîlini yalnızca Allah'ın bilebileceği müteşâbihler dışında; sadece belirli bir zümrenin anlayıp da diğerlerinin onu idrakten yoksun kalacağı âyetler bulunduğu dair herhangi bir delil ve hüküm de yoktur.¹¹⁷ Kur'ân'daki müteşâbihler, hurûf-ı mukattaalar, kıraat ve delâlet farklılıkları onun mübîn olmadığını değil; kelime, cümle ve anlam boyutundaki beyan yönünün derinliğini göstermektedir.¹¹⁸ Şayet böyle olmasaydı Yüce Allah'ın Kur'ân'ı teysîrinin kulların menfaatine yönelik özel veya genel maksat ve maslahatlardan hâlf olacağı sonucu çıkardı ki, bu da Allah'ın hakîm ismine mugayir bir durum oluştururdu.

6. BAĞLAM AÇISINDAN TEYSİRÜ'L-KUR'ÂN

Beliğ bir kitap olan Kur'ân'ın doğru anlaşılması ve yorumlanmasında bağlamın önemli bir yeri vardır. Bağlam, "Herhangi bir ifade veya metinde belirli bir lengüistik birimi inceleyen ve takip eden seslerin, kelimelerin veya

¹¹⁴ ez-Zümer 39/23; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. A. Muhammed Şâkir (Dımaşk: Muessesetu'r-Risâle, 1420/2000), 21/279; Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medâriku't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Yûsuf Alî Bedyevî (Beyrût: Dârü'l-Kelim't-Tayyib, 1419/1998), 3/176-177.

¹¹⁵ el-Hicr 15/1; Yâsîn 36/69.

¹¹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadir* (Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1414/1993), 3/6, 4/436; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmî, 1426/2005), 6/419, 8/536; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 19/218.

¹¹⁷ Âl-i İmrân 3/7.

¹¹⁸ İsmail Bayer, "Kur'ân Kelimelerinde Mübîn Niteliğinin Yansımaları", *Turkish Studies*, 11/5 (Winter 2016), 91-96.

ibarelerin oluşturduğu bütündür.”¹¹⁹ Bağlam, mananın kendisiyle anlaşılabilirdiği bir nevi birbiriyle ilişkili ifadeler ağıdır.¹²⁰ Bir metnin siyak ve sibaki, bir sözün ifade edildiği tarihi, sosyal ve kültürel şartlar bağlamı oluşturmaktadır.¹²¹ Kur'ân da söyleyeni, muhatabı, zamanı, mekânı ve toplumsal şartları bilinen hikmetli bir söz olarak yaklaşık yirmi üç yıllık bir süre zarfında indirilmiştir. Âyetleri vahyî tevcih ve telkinler doğrultusunda bizzat Hz. Peygamber tarafından sûrelerdeki mevcut yerlerine yerleştirilmiştir.¹²² Bu ve benzeri özellikler, Kur'ân'ın doğru bir şekilde anlaşılmasında bağlamın göz önünde bulundurulması gerektiğine delalet etmektedir.

Araştırmamızda teysîr konusu, bağlam açısından da değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Çünkü Kur'ân'da aynı süre içerisinde dört defa, Kur'ân'ın düşünen kimseler için kolaylaştırıldığı belirtilmektedir.¹²³ Baştan buraya kadar farklı yönleriyle izah etmeye çalıştığımız teysîr olgusunun, tekrarlanan bu âyetler özelinde dilsel ve konusal olarak kendi iç bağlamında düşünülmesi; kültürel ve tarihsel olarak da metin dışı bağlamında değerlendirilmesi konunun daha da vuzuha kavuşmasını sağlayacaktır. Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik olarak bazı tespit ve değerlendirmelerde bulunduğumuz Kur'ân'ın kolaylaştırılması konusu aslında hiç kimsenin şükrünü yerine getirmekten gaflette olamayacağı büyük bir nimettir. Kamer Sûresi'nde her bir kıssanın ardından tekrar edilmesinin sebebi de bu olsa gerektir.¹²⁴ Kendine özgü yapısal bir özelliği olarak Kur'ân'da konular genellikle bilinen bir önem sırası ve ritmik düzene göre sıralanmış değildir. Kamer Sûresi'nde kadîm peygamberler ve kavimleriyle ilgili tarihi örnek tabloları yer verilerek her bir kıssanın sonunda insan bunlar üzerinde düşünme ve tefekkür etmeye çağrılmaktadır.¹²⁵ Çünkü bu kıssalardan her biri özel olarak ibret alınmaya layıktır. Rahmân ve Mürselât sûrelerindeki zahir tekrarlarında olduğu gibi Kamer Sûresi'ndeki tekrarlar sayesinde de Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût peygamberler ile onların kavimlerinin ibret dolu kıssalarını muhatabın düşünmesi, zihninde canlandırması ve bu vesileyle hata ve gafletten korunması hedeflenmektedir.¹²⁶ Tezekkür; gaflet ve ülfet perdesini kaldıran, insanları tuttukları yanlış yoldan vazgeçiren önemli bir beşerî eylemdir. Uyarıları ciddiye alınmayan, yalancılık, delilik ve küstahlıkla itham

¹¹⁹ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), 30.

¹²⁰ Mesut Okumuş, “Taberî Tefsirinde Bağlamın Yeri ve Önemi”, *Ekev Akademi Dergisi* 6/13 (Güz 2002), 133.

¹²¹ Nihat Uzun, “Hz. Peygamber'in Tefsirinde Bağlam Meselesi”, *Bilimname* 22/1 (2012), 133-134.

¹²² Yazır, *Hak Dini*, 1/17.

¹²³ el-Kamer 54/17-22-32-40.

¹²⁴ Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 5/154.

¹²⁵ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. Bekir Karlığa vd. (İstanbul: y.y., 1992), 14/176.

¹²⁶ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1996), 4/439.

olunan söz konusu peygamberlerin kavimlerinin başına gelen yağmur, tufan, korkunç ses ve şiddetli kasırgayla azaba uğratılmaları gerek Kur'ân'ın ilk muhatapları gerekse daha sonrakiler için kissadan hisse alınması gereken birer ibret levhasıdır. İlgili âyetlerde yinelenen Kur'ân'ın kolaylaştırılması olgusu özellikle bu bağlamda anlaşılmalıdır. Çünkü müşkül ve mücmel olan mananın tayinine yardımcı olan karine ve durumlardan biri de siyak ve sibakin delaleti, yani bağlamdır.¹²⁷

Yapısı itibariyle sûre ve âyetlere ayrılan Kur'ân'ın bölümleri arasında anlamlı bir irtibat söz konusudur. Sûrelerin tertibi ve nüzûl sırası konusunda farklı görüşler öne sürülmektedir. Örneğin, Tâhâ sûresi de Meryem sûresi'nden sonra Mekke'de nâzil olmuştur. Kur'ân'ın teysîri noktasında ikisi arasında şöyle bir bağ ve irtibattan söz edilmektedir: Meryem sûresi'nde Allah Teâlâ, “فَأَمَّا يَسْرَنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا/ Biz Kur'ân'ı senin dilinle kolay anlaşılır kıldık ki günahattan sakınanları onunla müjdeleyesin ve inatla direnenleri de onunla uyarasın.”¹²⁸ buyurarak inatçı inkârcıları uyararak, müttakileri de müjdelemek üzere Kur'ân'ı elçisinin diliyle indirerek kolaylaştırdığını bildirmektedir. Tâhâ sûresi'nde ise bu konudaki başka nimetlerine yer vermektedir.¹²⁹ Meryem sûresi'nin son âyetlerinde Yüce Allah'a çocuk isnadının reddi, yer ve göktekilerin hepsinin ona kul olduğu ve iman edip yararlı davranışta bulunanlar için gönüllerde bir sevgi yaratılacağı anlatılmaktadır. Tam da bu bağlamda mezkûr konular sadedindeki merdûd iddialara karşı uyarıda bulunması ve nebevî tebliğin amacına ulaşması amacıyla Kur'ân'ın kolaylaştırılmasından söz edilmesi metin içi bütünlüğe de uygundur.

Daha önce de belirtildiği gibi kolaylık göreceli bir durumdur. Kişiler arasındaki bilgi, yetenek, fiziki ve ruhi şartlar, sağlık ve daha başka yönlerdeki farklılıklar nedeniyle Kur'ân ve gece ibadeti kolay veya zor olabilir. Bu minvalde Hz. Peygamber'e ve ona tabi olan sahâbîlere gecenin üçte ikisi, yarısı veya üçte birini ibadetle geçirmek nitelik ve içeriğinin ayarlanması zor bir durum olmuştur. Çünkü insanlar arasında bu vakti tespit edemeyen, hasta olan, cihâd eden veya rızık temini için yola koyulanlar olabiliyordu. Bir görüşe göre Müzzemmil Sûresi'ndeki “فَأَقْرُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ/Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun.”¹³⁰ mealindeki âyetin siyak ve sibaki bağlamından anlaşılabilir. Yani namazın bir rûknü ve cüzü olarak kıraat zikredilmiş fakat gece namazı kastedilmiştir. İnsanlar arasındaki zorlukları bilen Yüce Allah gece ibadetini Muhammed ümmetine farz kılmayarak kolaylaştırmıştır. Diğer yönden de kişilerin tercihine bırakılan bu konuda diledikleri miktarda Kur'ân okumaları ve namaz

¹²⁷ Zerkeşî, *el-Burhân*, 2/200.

¹²⁸ Meryem 19/97.

¹²⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-me'âni*, 8/463.

¹³⁰ el-Müzzemmil 73/20.

kılmaları insanların ihtiyarına bırakılarak kolaylık sağlanmıştır.¹³¹ Kanaatimizce burada Kur'ân'ın kıraatıyla ibadet edilmesi noktasında uygulamaya yönelik bir kolaylık ve tahfif söz konusudur.

Kur'ân'da Meryem ve Duhân sûrelerinin sondan bir önceki âyetlerinde “*فَإِنَّمَا يَسْتَرْئَاهُ بِلِسَانِكَ*”¹³² buyrulmaktadır. Bu âyetlerde sözü edilen Kur'ân'ın kolaylaştırılması durumunu da bağlam açısından değerlendirdiğimizde Duhân sûresi'nde; imtihan edilen fakat zorbalık ve üstünlük taslamaları sebebiyle helak edilen Firavun ve kavminden, yine günahkârlıkları ve elçileri yalanlamaları sebebiyle helak edilen Tübba' kavminden, cennet ve cehennemliklerin hâllerinden söz edilmektedir. İşte bütün bunların ardından öğüt alınması ve benzer sonuçla karşı karşıya kalınmaması için Kur'ân'ın Allah Resûlü'nün dilinde indirilerek mesajının kolayca anlaşılmasının sağlandığı vurgulanmaktadır. Meryem Sûresi'nde ise yukarıda bahsedildiği üzere, çirkinliği sebebiyle neredeyse göklerin çatlayacağı, yerlerin yarılacağı ve dağların yıkılacağı; Allah hakkındaki yakışıksız sözleri sebebiyle uyarı ve ikazda bulunması için Hz. Peygamber dilinde Kur'ân'ın kolaylaştırılmasının altı çizilmektedir.¹³³ Dolayısıyla her iki sûrede de ilgili olay ve düşüncelerle bağlantılı olarak onun indiriliş maksadı doğrultusunda müjde, öğüt, tembih ve ibret olmak üzere Kur'ân'ın müyesser kılındığı vurgulanmaktadır.

SONUÇ

Kur'ân'a, dili, kıraati, hıfzı ve içerdiği hüküm ve hikmetlerinin tatbiki bakımından toplumun her kesimince her dönemde büyük bir ilgi gösterildiği bilinmektedir. Kur'ân'a gösterilen bu itibar ve rağbette, onun ilahî kaynaklı kitap olması yanında açık ve anlaşılabilirliğinin de önemli rolü söz konusudur. Kur'ân'ı anlamak ve âyetleri üzerinde düşünmek, takdir edilmelidir ki bütün ilmî faaliyetlerin en kıymetlisidir. Kur'ân bilgi yüklü mübarek bir kitaptır. Sahip olduğu ince anlam ve sırlara ancak düşünenler vakıf olmaktadır. Bu nedenle daha önce hiçbir kitaba nasip olmayan muazzam bir gayret ve hassasiyetle, nüzûlünden günümüze farklı metot ve yaklaşımlarla Kur'ân'ı anlama ve yorumlama çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Kendisini, beyan eden ve açıkça anlaşılabilen bir kitap olarak niteleyen Kur'ân'ın geniş bir tefsir mirasına sahip olması bilimsel olarak irdelenmesi gereken bir araştırma konusudur. Bu minvalde makaledeki izah, tespit ve değerlendirmelerimiz; Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik bir kavram olan teysirü'l-Kur'ân konusunda hususi ve teferruatlı olarak önemli ilmî veriler ortaya koymaktadır. Mübîn olan Kur'ân, Yüce Allah tarafından nazari ve

¹³¹ Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, 5/378; Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyin el-A'rec en-Nisâbü'rî, *Garâ'ibü'l-Kur'ân ve regâ'ibü'l-furkân*, thk. Zekeriyâ Umeyrât (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmî, 1416/1995), 6/382.

¹³² Meryem 19/97; ed-Duhân 44/58.

¹³³ Meryem 19/90.

tatbiki anlamda kolaylaştırılmıştır. Lafız, anlam ve ahkâm konuları söz konusu teysîr olgusunun temel unsurlarını oluşturmaktadır. Nihayetinde, sözlük anlamları, Kur'ân'daki benzer kullanımları ve bağlamları da göz önünde bulundurularak teysîr'ü'l-Kur'ân hakkında şunlar söylenebilir: Kur'ân'da farklı bağlamlarda teysîr ve kolaylaştırmadan bahsedilmektedir. Gerek Kur'ân'ın muhatapları olarak insan tabiatındaki örnek yaşantılardan ibret alma temayülü gerekse siyak ve sibak noktasındaki iç bütünlük bakımından kıssalar vasıtasıyla Kur'ân'ın kolaylaştırıldığı anlaşılmaktadır. Teysîr olgusu, Allah'ın insanlara bir nimetidir. Geniş bir alanı kapsamaktadır. Tamamı idrak edilemese bile Kur'ân'da teysîrin bir kısım hikmetleri söz konusudur. Dili, üslûbu, muhtevası ve edebî anlatım türleri gibi yönleriyle teysîrin Kur'ân'ın doğru anlaşılmasıyla bariz bir irtibatı olduğu anlaşılmaktadır. Farklı bağlamlardaki bu kapsamlı teysîr olgusunun rahmet ve nimet olması; düşünme, ibret alma ve gereğince yaşama gibi zorunlulukları da beraberinde getirmektedir.

Bu araştırmamızda teysîr'ü'l-Kur'ân'ın anlamı ve kapsamı ile ilgili tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Kur'ân'ın kolaylaştırılmasının anlamı, imkânı, hikmetleri ve Kur'ân'ın anlaşılmasına katkısı üzerinde durulmuştur. Bu meyanda belli başlı bazı bilimsel somut bulgulara da ulaşılmıştır. Muhatapları olarak insanların temel görevi olan Kur'ân'ın anlaşılması noktasında teysîr'ü'l-Kur'ân mevzuunun incelenmesi önemli bir ihtiyacı karşılamıştır. Bu bağlamda konuyla ilgisi bakımından bundan sonraki süreçte araştırmacıların spesifik olarak diğer kutsal kitaplarla Kur'ân arasında mukayeseli bir çalışma yapmaları veya Kur'ân'ın kiraati konusundaki kolaylık durumunu incelemelerinin önemli muhtemel araştırma konuları olabileceğini ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd b. Sâlih el-Mısırî. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.
- Abdülhamid, Ahmed Muhtar. *Mu'cemü'l-Lügati'l-A'rabiyyeti'l-Mu'âsıra*. 4 Cilt. b.y.: Âlemü'l-Kütüb, 1429/2008.
- Abdülkâdir b. Molla Huveys b. Mahmud Âli Gâzî, *Beyânü'l-Meânî*. 6 Cilt. Dimeşk: Matbaatü't-Terakkî, 1382/1962.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 45 Cilt. b.y: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsiri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'î'l-mesânî*. thk. Ali Abdülbârî Atıyye. 16 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmî, 1415/1994.
- Aydar, Hidayet. "Kur'ân'da Kitap Kavramı ve Bir Kitap Olarak Levh-ı Mahfûz". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 63-141.
- Aydın, Zeynel Abidin. *Kur'ân'ın Metinleşme Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.

- Bayer, İsmail. "Kur'ân Kelimelerinde Mübîn Niteliğinin Yansımaları". *Turkish Studies* 11/5 (Winter 2016), 85-98.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Me'âlimü't-tenzil*. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tayyibe Li'n-Neşr, 1417/1997.
- Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'âşî. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâ't-Türâsî'l-'Arabî, 1418/1997.
- Bikâî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hırbevî. *Nazmü'd-dürer fî tenâsübî'l-âyât ve's-süver*. 22 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmî'u's-sahîh*. thk. M. Züheyr b. Nâsır. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- Bursevî, İsmâîl Hakkı. *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Candan, Abdulcelil. "Kur'ân Neden Arapça İndirildi". *Ekev Akademi Dergisi* 10/26 (2006), 33-50.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları, 1996.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *Tâcü'l-luga ve Sihâhu'l-'Arabiyye*. thk. A. Abdülgafûr Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1407/1987.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf. *Kitâbu't-Ta'rifât*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'âşî. Beyrut: Dâr en-Nefâs, 2. Basım, 2007.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 6. Basım, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 65. Basım, 2018.
- Duman, Zeki. *Beyânu'l-Hak*. 3 Cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 2006.
- Endelüsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân. *el-Bahrü'l-Muhît*. thk. S. Muhammed Cemîl. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/1999.
- Güler, İlhamî. "Hermenötik Açıdan Kur'ân'ı Anlama ve Yorumlamanın Sorunları". 2. *Kur'ân Sempozyumu*. ed. M. Akif Ersin vd., 295-303. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1996.
- Gündüzöz, Soner. "Arapçada Kültür Dil İlişkisi: Arapça'nın Yapılanması ve Algılanmasında Etkili Ögeler". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/3 (2005), 215-229.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyye Li'n-Neşr, 1404/1984.
- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî. *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzil*. thk. Abdullah el-Hâlidî. 2 Cilt. Beyrut: Şeriketü Dâru'l-Erkâm, 1416/1995.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî. *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1399/1979.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav'. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Sami b. Muhammed Sellâme. b.y.: Dâru Tayyibe Li'n-Neşr, 2. Basım, 1420/1999.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav'. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 15 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1407/1986.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdr, 3. Basım, 1424/2003.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât fî*

- garîbi'l-Kur'ân*. thk. S. Adnân ed-Dâvudî. Beyrut: Dârü'l-Kalem, 2. Basım, 1421/1991.
- Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Saîd b. Kâsım ed-Dımaşkı. *Mehâsinü't-te'vîl*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûd. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmî, 1418/1997.
- Kaysî, Ebû Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed. *el-İbâne 'an me'âni'l-kur'ât*. thk. Abdülfettâh İsmâîl Şelebî. Mısır: Dâru Nehda, ts.
- Kırca, Celal. "Kur'ân'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri". *Bilimname* 26/1 (Ağustos 2014), 7-24.
- Koca, Ferhat. "Hikmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/514-518. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmet el-Berdûnî vd., 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısırî, 1384/1964.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. çev. Bekir Karlığa vd. 10 Cilt. İstanbul: y.y., 1992.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî. *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*. thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmî, 1426/2005.
- Muhâsibî, Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-Anezî. *Fehmü'l-Kur'ân ve ma'nâhü*. thk. Hüseyin Kuvvetli. Beyrut: Dârü'l-Kindî/Dârü'l-Fikr, 1398/1977.
- Mustafa Ahmed Abdulalîm. "Geçmişten Günümüze Arapçanın Özellikleri". çev. Murat Yılmaz. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (2006/2), 255-265.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. M. Fuâd Abdülbâkî, 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vîl*. thk. Yûsuf Alî Bedyevî. 3 Cilt. Beyrût: Dârü'l-kelim't-tayyib, 1419/1998.
- Nisâbü'rî, Nizâmüddîn Hasen b. Muhammed b. Hüseyin el-A'rec. *Garâ'ibü'l-Kur'ân ve regâ'ibü'l-furkân*. thk. Zekeriyâ Umeyrât. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmî, 1416/1995.
- Okumuş, Mesut. "Taberî Tefsirinde Bağlamın Yeri ve Önemi". *Ekev Akademi Dergisi* 6/13 (2002), 125-151.
- Pişgin, Yasin. "Son İlahi Kitabın Dili Olarak Arapça'nın Seçilmesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 28 (2016), 489-518.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtîhu'l-gayb*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 3. Basım, 1420/1999.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1422/2002.
- Sâlih, Subhî b. İbrâhîm. *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Dersâ'âdet, 1377/1958.
- Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf. *el-Cevâhirü'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Ali Muhammed Muavvez vd. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî 1418/1997.
- Sebt, Hâlid b. Osman. *Kavâ'idü't-Tefsîr*. 2 Cilt. b.y.: Dâru İbn Affân, 1415/1994.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Fevâz Ahmed Zemerlî. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbî'l-'Arabî, 1427/2007.
- Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî. *el-Muvâfakât*. thk. Ebû Ubeyde b. Hasen. 7 Cilt. b.y.: Dâru İbn Affân, 1417/1997.

- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414/1993.
- Şimşek, M. Said. *Günümüz Tefsir Problemleri*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 9. Basım, 2008.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. A. Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Dımaşk: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Uzun, Nihat. "Hz. Peygamber'in Tefsirinde Bağlam Meselesi". *Bilimname*. 22/1 (2012), 129-157.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Zehreveyn Yayınları, ts.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 3 Cilt. Kâhire: Mektebetü Vehbe, ts.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî, 3. Basım, 1407/1996.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazîm. *Menâhilü'l-îrfân fî u'lûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1426/2005.

 Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

 Yazar(lar) / Author(s): İsa Kanik.

 Finansman / Funding: Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul eder(ler). / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.